

УДК 343.712.3:343.341(1-87)

І. Г. Поплавський, доц.

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ВИКРАДЕННЯ ЛЮДЕЙ З МЕТОЮ ВИКУПУ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ З МІЖРЕГІОНАЛЬНИМИ ТА МІЖНАРОДНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ

Представлено результати дослідження одного з основних напрямків протиправної діяльності організованих злочинних угруповань (формувань) з міжрегіональними та міжнародними злочинними зв'язками: етапи процесу викрадення людини з метою викупу, який складається з п'яти основних компонентів; структуру організованого злочинного угруповання, яке спеціалізується у цьому напрямку протиправної діяльності; основні методи впливу, які застосовуються членами угруповань з метою досягнення своєї мети та ін.

Ключові слова: викрадення людини з метою викупу, міжрегіональні та міжнародні злочинні формування.

Викрадення людей з метою викупу за ступенем суспільної небезпеки в структурі корисливо-насильницьких злочинів можна, як здається, поставити на один рівень з убивствами на замовлення та іншими подібними злочинами.

Аналіз наукової літератури, практичної діяльності правоохоронних органів, матеріалів масової інформації, які присвячені цій темі, свідчить про те, що в більшості випадків викрадення людей, з метою викупу чинять злочинні формування. Цей кримінальний бізнес, який приносить достатньо серйозні прибутки, зокрема властивий організованим злочинним угрупованням, які мають міжрегіональні та міжнародні злочинні зв'язки (і, як правило, формуються за етнічним принципом). Сказати точно, коли виник цей вид кримінального бізнесу достатньо складно, проте з повною впевненістю можна стверджувати, що викрадення людей з метою викупу, як один з напрямків злочинної діяльності існує з часів виникнення організованої злочинності.

Останнім часом найбільше поширене викрадення людей в СНД на півдні Росії, в Чеченській республіці та прилягаючих до неї територіях у період 1994-2000. Пік викрадення людей, за даними статистики, у цьому регіоні припав на 1996 рік; тільки за той рік було захоплено близько 427 осіб [1, 9]. Усього ж за даними правоохоронних органів в Росії за два роки (1998–1999) було викрадено близько 1300 осіб.

За статистичними даними на території Російської Федерації за вчинення даного виду злочину (ст. 126 КК Росії) зареєстровано: у 1997 році — 1140 злочинів, 1998 р. — 1415, 1999 р. — 1554. За вчинення цих злочинів у 1997 р. було затримано 722 особи, у 1998 р. — 938, 1999 р. — 1169 [2, 369].

Що ж треба розуміти під викраденням людей з метою викупу? На наш погляд, це протиправні навмисні дії, сполучені з таємним, відкритим (поєднаним з нападом чи ні) або за допомогою обману захопленням живої людини, вилученням її зі

звичних життєвих для неї умов і з наступним переміщенням її з місця постійного або тимчасового перебування та утримання проти її волі до іншого місця з метою одержання викупу.

На думку Н. Е. Мартиненко, процес викрадення у більшості випадків припускає сукупність трьох послідовних дій: захоплення, переміщення та наступне утримання потерпілого [3, 12].

На наш погляд, цей процес з метою викупу, як правило, складається з п'яти послідовних основних діянь:

1. розвідувальної діяльності, метою якої є виявлення майбутньої жертви.
- Проведення операцій для:
2. захоплення;
 3. переміщення;
 4. утримання;
 5. обміну жертви на викуп.

Структура організованих злочинних формувань, що спеціалізуються в цій галузі кримінального бізнесу достатньо гнучка, і наявність або відсутність тих або інших структурних елементів залежить від багатьох умов, у яких діють формування. Зокрема від кількості членів формування, території, на якій воно діє, національних особливостей і т. ін.. Так, наприклад, при незначній кількості членів формування, окремі функції, покладені на той або інший структурний підрозділ злочинного угруповання, можуть бути сумісні.

Умовно структуру організованого злочинного формування, що спеціалізується у цьому напрямку злочинної діяльності, можна розподілити на такі елементи:

1. Керівна ланка

Керувати злочинним формуванням може як один керівник, так і кілька; при цьому керівництво операціями по викраденню людей може здійснюватися як безпосередньо, так і через інших осіб (наприклад, через призначеного представника).

2. Група розвідки

Основними завданнями даного підрозділу є:

- виявлення майбутніх жертв, тобто осіб, які мають високий рівень матеріального забезпечення;
- детальне вивчення їх способу життя, а також членів сім'ї (вивчаються місця проживання, роботи та відпочинку, маршрути та час пересування; визначається наявність джерел і розмірів нелегального прибутку і т. ін.);
- вивчення зв'язків майбутньої жертви (виявляються та вивчаються близькі друзі, ділові партнери, наближені співробітники і т. ін.).

Кількість членів цього підрозділу може коливатися (та у середньому складатися) від двох до п'ятих осіб.

Так, у 1999 році у ході проведення спецоперації співробітниками спецпідрозділу УСБУ в Рівненській області, разом з УМВС були затримані 4 представника міжрегіонального злочинного угруповання осіб чеченської національності. Нелегально проживаючи в місті Рівно, вищевказані особи збирали інформацію про суб'єктів комерційної діяльності, а також намагалися встановити контакти з представниками місцевого кримінального середовища [4, 4].

3. Група захоплення

Здійснює безпосереднє захоплення жертви або жертв і доставку до місця майбутнього утримання. Підрозділ, як правило, озброєний, має засоби пересування та мобільного зв'язку. Кількісний склад підрозділу варіюється та залежить від таких обставин як:

- особистих властивостей жертви (рівня фізичної підготовки, наявності спеціальних знань та вмінь володіти прийомами самозахисту);
- наявності або відсутності охорони у майбутньої жертви;
- рівня фахової підготовки охорони та її озброєності;

- місяця проведення операції;
 - поінформованості майбутньої жертви про можливе проведення операції та ін.
- У середньому кількість членів групи захоплення коливається від 5 до 10 осіб.

4. Група транспортування

Якщо з певних причин викрадену людину необхідно перемістити з одного регіону в інший (з однієї країни в іншу), то тоді це завдання покладається на цей підрозділ. З метою безперешкодного переміщення через різноманітні контрольні пункти (ДАІ та ін.), у тому числі через державний кордон, група використовує корумповані зв'язки, що має як із колишніми, так і з діючими представниками правоохоронних органів (МВС, СБУ, прикордонними військами і т. ін.) або використовує фальшиві документи співробітників вищевказаних відомств.

Так, у місті Києві в 1997 році був викрадений представник одного з московських банків Юрій Р., якого з його автомобілем “Мерседес” переміщали через державний кордон за допомогою колишніх співробітників МВС (потерпілого через українсько-білоруський, а автомобіль через українсько-білоруський та білорусько-польський кордон) [5, 30].

5. Група охорони

Завдання цієї групи — забезпечити утримання викраденої людини. Для цього використовуються різноманітні помешкання, аж до спеціально обладнаних, а також різноманітні засоби (наручники та інші спецвироби). Крім цього, досить часто злочинці щодо потерпілого застосовують різноманітні снотворні, психотропні та наркотичні речовини, що також дозволяють полегшити охорону жертви. Так, у згаданому вище випадку Юрієві Р. після викрадення в грудний м'яз вводили не встановлений медичний препарат гальмуючого впливу, який полегшив злочинцю транспортування вищезазначеної особи через державний кордон та його подальше утримання [5, 31].

6. Група ведення переговорів і реалізації “живого товару”

Основним завданням групи є ведення переговорів з родичами викраденої особи або його представниками для узгодження розмірів бажаного викупу, а також особиста участь у завершальній стадії протиправної операції — обміну жертви на викуп.

Мотивом учинення даного виду злочину є одержання матеріальної вигоди, що у переважній більшості випадків виражається у вимозі злочинців одержати гроші, і значно рідше — одержати іншу матеріальну вигоду. Цікавим є факт, який мав місце в місті Москві, у березні 2000 року, коли невстановленим злочинцям, як викуп за генерального директора однієї з відомих юридичних фірм, був переданий унікальний сапфір вартістю близько 5,2 мільйонів доларів США [6, 3].

Розмір грошового викупу, як правило, може бути від кількох тисяч доларів США до десятків мільйонів. На території колишнього СРСР найвизначнішим фактом, за кількістю викрадених людей, за розміром сплаченого викупу мав місце в 1989 році, коли бандитське формування в кількості 5 осіб, яке очолював громадянин Якшиянц, захопило 30 школярів разом з вчителькою; розмір викупу сплаченого злочинцям склав 3 мільйона доларів США [7, 233].

Найбільший із відомих закордонних викупів був виплачений так званим бійцям Народної революційної армії Колумбії за викраденого ними відомого наркобарона Гуго Гут'єріса і дорівнював 141 мільйону доларів США [8, 3].

Потерпілими, у більшості випадків, є процвітаючі бізнесмени або члени їхніх сімей, при чому з членів сімей найчастіше викрадаються неповнолітні діти. На території півдня Росії викрадаються військовослужбовці (від рядового до генералу), цивільне населення (при чому не тільки російськомовне), журналісти (у тому числі іноземні). Викрадення людей з метою викупу в цьому регіоні досягло таких масштабів, що в апаратах регіональних управлінь по боротьбі з організованою злочинністю були створені спеціальні підрозділи по боротьбі з викраденням людей.

Необхідно відзначити, що “предметом угоди” викрадена людина може бути неодноразово. Так, навесні 1999 року знаходячись на території Дагестану (Росія) за комерційними справами громадянин України А. Руденко був викрадений чеченським злочинним угрупованням і вивезений на територію Чечні, де в наступному перепродавався ще чотири рази [9, 14].

Слід додати, що в даному регіоні існує поширена і добре налагоджена мережа торгівлі людьми, яка приносить злочинним формуванням великі прибутки. Рабоволодіння настільки повсякденна справа, що рабів навіть має місцева “інтелігентна еліта” (директори та завучі місцевих шкіл).

Місцем викрадення людей, судячи з аналізу подібних акцій, які мали місце на Заході, фахівці у галузі боротьби з цього виду злочинами, стверджують, що 90 % випадків усіх викрадень відбувається у той момент, коли потерпілий знаходиться на шляху до роботи або з роботи, недалеко від квартири або офісу [7, 324].

Іншими словами, для викрадення злочинці обирають таке місце, де жертві було б важко змінити маршрут прямування, і при цьому використовують у своїх інтересах стійкі навички поведінки об'єкта викрадення. Так, у червні 1997 року в місті Києві, при виході з готелю на щоденну ранкову пробіжку, був викрадений президент СП “Біпа-Мода” (м. Одеса) Аркадій Табачник [10, 14], якого, до речі, через рік було вбито в м. Одесі майже за тих самих обставин.

Як правило, час викрадення — це ранкові та вечірні часи, рідше — час обідньої перерви. Так, наприклад один із петербурзьких бізнесменів був викрадений разом із своїм секретарем (колишньою коханкою) при відвіданні одного з ресторанів, розташованих недалеко від офісу своєї фірми (вони відвідували цей ресторан в певний час, майже щоденно).

Аналіз випадків вищевказаних злочинів дозволяє говорити про те, що місцем утримання викрадених людей можуть бути як квартири, які знаходяться в багатоповерхових будинках, так і приватні будинки. Значно рідше з цією метою використовуються недобудовані або закинуті будівлі.

Необхідно також відзначити, що для конспірації своїх злочинних дій викрадачі можуть неодноразово змінювати місце утримання потерпілого. Так, у листопаді 1999 року, організованим злочинним угрупованням відомого київського злочинного авторитету Купця був викрадений бізнесмен, громадянин Литви, який під час перебування в руках злочинців неодноразово перевозився з однієї квартири на іншу [11, 3].

Цікаво, що місця утримання потерпілих можуть бути як у межах одного населеного пункту, так і за його межами (у тому числі за межами регіону і країни). Повертаючись до згаданого вище прикладу викрадення громадянина Юрія Р., який був вивезений з міста Києва і доставлений у білоруське місто Могильов, а через 1,5 місяця був знову привезений до міста Київ, де після вдалого проведення спецоперації правоохоронними органами був звільнений.

Методи впливу, які застосовуються членами організованих злочинних формувань для досягнення своєї злочинної мети можна умовно підрозділити на такі групи:

1. За об'єктами впливу:

- методи впливу, спрямовані на потерпілих.
- методи впливу, спрямовані на родичів потерпілого.
- методи впливу, спрямовані на партнерів по бізнесу.
- методи впливу, спрямовані на правоохоронні органи (у випадках ведення переговорів про звільнення викраденої людини).

Як свідчить практика, злочинці паралельно впливають з одного боку на потерпілого, а з іншого — на його родичів або партнерів по бізнесу, рідше — на правоохоронні органи, які беруть участь у проведенні операції по звільненню викраденої особи.

2. За засобом впливу:

- психологічні;
- фізичні;
- сумісні.

У переважному числі випадків психологічному впливу підлягають усі об'єкти (потерпілі, родичі та ін.); фізичному — тільки потерпілі (тобто викрадені особи).

Необхідно відзначити, що потерпілі підлягають комплексному впливу (сумісному, — як психологічному, так і фізичному). Найбільш поширеною формою психологічного впливу є застосування різноманітних погроз, які передаються за допомогою різноманітних засобів зв'язку, а також записаних на аудіо- або відеоносіях, при чому рівень погроз, у випадку незгоди виконати запропоновані вимоги злочинців, зростає.

Зразкова схема здійснюваного впливу така:

Спочатку родичам різноманітними каналами зв'язку, частіше телефоном, повідомляють про викрадення, а також передають запис, на якому викрадений просить виплатити зазначену грошову суму. У випадку відмови від запропонованих вимог злочинці можуть передати родичам або представникам потерпілого відеозапис катувань, побиття потерпілого аж до покалічення. У випадках, коли з якихось причин злочинцям не вдається досягти бажаної мети, з метою сховати сліди злочину викраденого вбивають. Іноді факт вбивства можуть фіксувати на відеоплівку для подальшого психологічного впливу на оточення потерпілого.

Отже деякі висновки.

1. Суспільна небезпека аналізованого виду злочинного діяння велика.
2. Даним видом кримінального бізнесу займаються, як правило, організовані злочинні угруповання, які мають міжрегіональні та міжнародні злочинні зв'язки.
3. Проведення спецоперацій по звільненню викрадених людей ускладнено з багатьох причин; у тому числі, можливостями організованих злочинних угруповань, які мають міжрегіональні та міжнародні злочинні зв'язки, перевезення викрадених осіб з одного регіону до іншого, а також за межі країни. У зв'язку з цими обставинами виникають певні проблеми взаємодії між правоохоронними органами різноманітних держав.
4. Помічено стійку тенденцію зростання кількості викрадених людей з метою одержання викупу, в тому числі і на території України.
5. З прийняттям нового кримінального кодексу намітився прогрес у законодавчому забезпеченні боротьби з цим видом злочинної діяльності. Так, ст. 146 КК України передбачає відповідальність за викрадення людини, в тому числі за дії, вчиненні з корисливих мотивів у складі організованої злочинної групи, що обов'язково позитивно вплине на результати боротьби з міжнародними та міжрегіональними організованими злочинними формуваннями.

Література

1. *Рабы вольнолюбивых горцев//Труд-Украина.* — 2000. — № 7.
2. *Власть:криминологические и правовые проблемы. Российская криминологическая ассоциация.* М., 2000. — 400 с.
3. *Мартыненко Н. Э. Похищение человека: уголовно-правовые и криминологические аспекты. Автореф. дисс. канд. юрид. наук.* — М., 1994. — 28 с.
4. *Чужие тут не ходят//Сегодня.* — 3.12.99. — № 226.
5. *Осужденный за вымогательство Саид Асханов считает, что он подставил весь чеченский народ //Факты.* — 14.04.2000. — № 69.
6. *Московская милиция разыскивает уникальный сапфир //Факты.* — 8.04.2000. — № 65.
7. *Ронин Р. Своя разведка. Практическое пособие.* — Минск: Харвест, 1998. — 340 с.

8. Известного наркобарона выкупили у марксистов за 141 миллион долларов // Факты. — 23.05.2000. — № 91.
9. За полгода чеченского плена украинского бизнесмена продавали четырежды. // Факты. — 31.12.1999. — № 246.
10. Организаторы похищения в Киеве одесского бизнесмена Аркдия Табачника приговорены к 10 годам тюремного заключения. // Факты. — 22.01.2000. — № 12.
11. Столичным правоохранителям удалось освободить литовского бизнесмена, за которого требовали 60 тысяч долларов // Факты. — 30.11.1999. — № 232. — С. 16.
12. Основы борьбы с организованной преступностью / Под ред. В. С. Овчинского, В. С. Эминова, М. П. Яблокова. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 400 с.
13. Криминология: Учебник для юридических вузов/ Под общей редакцией доктора юридических наук, проф. А. И. Долговой. — М.: ИНФРА, 1997.
14. Лунеев В. В. Преступность XX века. М.: НОРМА, 1999. — 516 с.
15. Поплавський І. Г. Організовані злочинні угруповання з міжнародними та міжрегіональними зв'язками (проблеми визначення). — Одеса // Вісник ОІВС. — 1999. — № 2. — С. 81.

И. Г. Поплавский

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова,
кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ПОХИЩЕНИЕ ЛЮДЕЙ С ЦЕЛЬЮ ВЫКУПА КАК ОДНО ИЗ НАПРАВЛЕНИЙ ПРОТИВОПРАВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНИЗОВАННЫХ ПРЕСТУПНЫХ ФОРМИРОВАНИЙ С МЕЖРЕГИОНАЛЬНЫМИ И МЕЖДУНАРОДНЫМИ ПРЕСТУПНЫМИ СВЯЗЯМИ

РЕЗЮМЕ

Похищение людей с целью выкупа является одним из основных направлений деятельности организованных преступных формирований с межрегиональными и международными противоправными связями. В статье исследуется структура данных формирований и процесс похищения человека с целью выкупа, рассмотрены методы воздействия, применяемые членами организованных преступных формирований для достижения своей цели.

Ключевые слова: похищение людей с целью выкупа, межрегиональные и международные преступные формирования.